

Παντελής Απεργής

Ο ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ

Στην ανερματιστή εποχή μας που ανθίζουν ολόπλευρα οι καταλυτικές τάσεις και τα νεοτροπα αναζητητικά ιδεώδη υποβόσκει ολοζώντανη και γυρεύει να συγκριμμενοποιηθεί κάποια τάση παραδοσιακής κι όχι μοντερνίζουσας αυτογνωσίας κι Ελληνογνωσίας. Η ενασχόληση με τους παλαιότερους πρωτοπορούς δικαιώνει και εμπραγματώνει αυτό το αίτημα. Ο Β., ένας απ' τους πιο απαραμιλλούς αρχηγέτες και πρωτουργούς των Νεοελληνικών γραμματιών, μας ποδηγεί κατευθείαν σε μια φάση της εξέλιξης αυτού του αιτήματος.

Ας την δούμε λοιπόν.

Ο 19ος αιών ήταν μια εποχή μεταβατική και κρίσιμη όπου απ' την μια γίνονταν συντονές προσπάθειες για μαζική καταναλώση αναπλαστικών (;) ιδανικών κι απ' την άλλη όλ' αυτά που γίνονταν σαν ιερή διδαχή μέσα στο εποίκοδομημα και την κοινωνία διαμφισθύνοντο με τρόπο καιριο και αποτελεσματικό. Η ιδεολογία της εποχής πηγάζε από τα εθνοκεντρικά μας κακεκτυπα: αττικισμό, αρχαιοπαθεία, μεγαλοϊδεατισμό και προγονολατρεία. Ο Β. ήταν απ' τους λίγους που τα πολεμήσαν ή τουλάχιστο δεν τα άσπασθηκαν. Ομογνώμοι και συνοδοίποροι του σ' αυτό ήταν ο Μάτεσις, ο Βικελας, ο Καλλιγας, κι ο Ασωπίος ίσως. Ήταν γενικά μια εποχή θλιβερή.

Το πνεύμα πνιγόνταν σκοταδιστικά στην συμβατικότητα. Τα πνευματικά κοσμοειδωλά που λατρεύονταν και κυριαρχούσαν προερχόνταν μονοδιαστάτα απ' την γονιμή δεδαία καρποφορία της Δύσης που όμως εδώ ξεστρατιζάν ολόπλευρα σε μια στείρα ανούσια και χλιαρά κακεκτυπα. Επιδιώκοντας όλοι αντι ένα άδρο περιεχόμενο μια περιτεχνη και φορμαλιστική διατυπωση λέξεων ξεπέρασαν σε μια αντιπνευματική επιτηδευση και ένα στατικό και ακαμπτο στυλιζαρισμα. Δεν πρέπει να μας παραπλανά ουτε στιγμή το γεγονός της αστικοποίησης και του κοσμοπολιτισμού.

Αυτά —αφού και τα δύο ήταν νοθα— ήταν η εξωτερικότητα, η επιφασή, ο ανιστορητος μοντερνισμος της. Κατα βάθος ποτε δεν βιώθηκε η ουσία. Επεμεναν πάντα και αμετακίνητα να ζουν και να αναπνεουν με τα «πολυενδοξα» κληή και τα ουτοπικά εθνοπλαστικά ονείρα. Κι ακόμη, ο,τι διαλέγαν από την Εσπερία το μεταμοσχευαν ακριτά, διχώς να το κορφολογήσουν και νεοελληνικοποιήσουν διχώς να ξεφυγουν την εντεχνη παγίδα της μηχανιστικής και στείρας μουσειακής αξιοποίησης. Από ένα τέτοιο —γενικό— ανεδαφικό κλίμα πρωταρχίζει η ιδεολογική ακμή της πολυμορφής συντηρητικότητας. Με τις μεταφυτεύσεις, που δεν γνοιαζόνταν σόβαρα αν θα μεταβολισθούν, θάρρουν ουτοπικά σαν χιμαιροκυνήγοι απιαστών, ιδανικών ονείρων οτι θα φέρουν όχι μόνο την μεγαλοφάνταστη μεταλλαγή μα και την βάθια, δομική προοδο.

Μεσα σε τέτοιες ακριτές εντροφησεις και αποδελφείς ωριμάζει πολυπλευρά η πολυταλαντή φυση του Β. και θάταν τραγελαφικό αν όχι ανεπιτρεπτό λάθος να τον θεωρήσουμε έναν ευκαιριακό επικαιρογραφο και αναξιο ουραγο του οποίου εποχιακού συρμού. Η φυση της ιδιοσυγκρασίας του διαλέξε στις εκφάνσεις και τις πηγές της να μεστώσει μες στην προσοδευτικότητα.

Κοντολογής ο Β. ήταν μια φωτεινή προσωπικότητα με πολλές και αξιοσημειωτες αρετές. Παρα την πολυπλευρή λογισονή του εμείνε πεισματερα κι ολοζώνης σ' ένα

επιπεδο αγωνιστικής δεξιοσύνης κι εγρηγορήσης διαφεντευτικής αξιοσημάντο. Κι ακόμη σίμα στην ριζοσπαστικότητα του στεκεί η σφαιρική θεωρητική και πνευματική του καταρτίσι, η οποία εν τούτοις δεν τον προφύλαξε παντα αποτελεσματικά απο καποιες λαθεμενες εκτιμησεις. Καθαρολογος δασικα, παραπαιει αναμεσα στην ειδη και το περιεχομενο του λογιωτατισμου, αλλα με ψυχισμο ολοαγνα λαϊκο πετυχε να εξεικονισει και αθανατισε με μαεστρια και μαστορια πολυπειρου θεατρογραφου την εσωτερικοτητα της —τοτεσινης— ζωης κι οχι με ευτελη σχεδαρια και φθηνες επιφασεις, οπως αρεσε στους ωραιολογους να παρουμεσιαζουν την Ελλαδα. Κι οτι λαχταρησε να εκφρασει τοσο πλατιους κακοσυνειδησιακους προβληματισμους το αποδεικνυει περιτρανα και περικαλα το κλασικότερο εργο του, η αριστουργηματικη «Βαθυλωνα». Περιγυρος του εργου ο μικροκοσμος του Ναυπλιου και κοσμοαντιληψη η ψυχονοστροπια των εντοπιων συγκαιριανων του. Μικροσχημη, απομακρη, αποκοσμη, ψευδοκοσμοπολιτικη η πρωτη πρωτευουσα του αρτισστατου κρατους, ειναι ενα θλιβερο μικροαστικοποιημενο και λουμπεν προλεταριακο αστυ που πνιγεται αναμεσα σε πολλαπλες και —αρνητικες— απηχησεις. Στην κρισιμη αυτη ιστορικοκοινωνικη στιγμη και τα οροσημα μεταδατικοτητας που την εριοθετουν φανταζουν θαμπωτικα οι πιο ανομοιομορφες και ανομοιογενεις αντιθεσεις: η περισση χλιδη και οι επιπτωσεις της Οθωμανικης γραφικοτητας στα κονακια, η αχαρη —και προκλητικη— λαμπροτητα του εγχωριου κοτζαμπασισμου, η προσδευτικη λαϊκιστικη προσηλωση στον «ποπολο» και ο περιθωριακος, νιοκοπα νεαστικος τροπος ευαισθητοποιησης και στοχαστικοτητας.

Γι αυτο και η προσφορα του Β. ειναι εδω πλουσια. Το πλουσιοδωρο ταλεντο του δροσισε με φυσικους χυμους την πνευματικη ζωη και παρολη την κλασικοτροπη και Σαιξπηρομαθη σοφια του δεν ιδεαλιζε, η αισθητικη του ευστροφια ειναι αξιοπαρατηρητη, η ψυχοπνευματικη του καταγωγη πηγαια, ο φρονηματιστικος ενθουσιασμος του λαμπρος, η καθαρογλωσση αμιξη του αφιμιθωτη.

Ευτυχως η ροπη για σφαιρικότερη μεταφυσικοποιηση και η ταση για οριακη κατακτηση της οποιας ψυχικης μορφης, η Μαχδεθικη τραγουση δεν τον αλλοτριωσε πολυ βαθια η καιρια κι ανεξιτηλα. Έξεικονιζει με ζωηρο παλμο τις κακοδαιμονιες, δημιουργει πορτραιστικα «φιλιμ», εθιμογραφει χωρις μελιχρες λεξουλες νοσταλγιας, βαρυβρόντες ιαχες και ασματα φιλοπολεμων πατριδοκαπηλικων οιστρων, βαρυτονονιστα τελος υμνωδιακα συνθετικα επη. Ποιος επομενως θα θγει να πει οτι η ωφελιμοτητα και η σπουδαιοτητα του με τα τοσα λαμπρα —και πρωτοποριακα— φανερωματα που εκδηλωσε ηταν επιπολαιη, αχρηστη η συμβατικα κοινή;...

